

Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEEK
MICHAL BOBEK
esitatud 14. novembril 2017¹

Kohtuasi C-498/16

Maximilian Schrems
versus
Facebook Ireland Limited

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Oberster Gerichtshof (Austria kõrgeim kohus))

Eelotsusetaotlus – Õiguslane koostöö tsiviilasjades – Määrus (EÜ) nr 44/2001 – Kohtualluvus tarbijalepingutega seotud asjades – Mõiste „tarbija“ – Sotsiaalmeedia – Facebooki kontod ja Facebooki lehed – Nõuete loovutamine tarbijate poolt, kelle alaline elukoht on samas liikmesriigis, teistes liikmesriikides ja kolmandates riikides – Kollektiivne õiguskaitse

I. Sissejuhatus

1. Maximilian Schrems on esitanud Austria kohtusse hagi Facebook Ireland Ltd vastu. Ta väidab, et see äriühing on rikkunud tema eraelu puutumatust ja andmekaitseõigusi. Seitse teist Facebooki kasutajat on loovutanud M. Schremsile tema poolt internetis tehtud sellekohaste üleskutsete alusel oma nõuded, mis põhinevad samade õiguste väidetaval rikkumisel. Nende elukoht on Austrias, teistes liidu liikmesriikides ja kolmandates riikides.

2. Käesolevas asjas tõusetub kaks õigusküsimust. Esiteks, kes on „tarbija“? Liidu õiguses peetakse tarbijat kaitset vajavaks nõrgemaks pooleks. Selleks on aastate jooksul kehtestatud tarbijatele tugev õiguskaitse, sealhulgas valikulise kohtualluvuse võimalus tarbijalepingute puhul vastavalt määruse (EÜ) nr 44/2001 artiklitele 15 ja 16.² Sellega on tarbijatele sisuliselt loodud *forum actoris*: tarbija võib algetada menetluse teise lepinguosalise vastu oma alalises elukohas. M. Schrems väidab, et Viini (Austria) kohtud on pädevad menetlema nii tema enda nõudeid kui ka talle loovutatud nõudeid, kuna ta on tarbija määruse nr 44/2001 artiklite 15 ja 16 tähenduses.

3. Liigitamine on alati keeruline tegevus. Isegi kui osas tunnustes on võimalik kokku leppida, leidub alati erandlikke juhtumeid, mis „kasti“ ei mahu. Lisaks toimub pidev areng. Kas „tarbija“, kes tegeleb järjest mahukamalt õigusvaidlustega, muutub järg-järgult „elukutseliseks hagejaks tarbijaküsimustes“, kes ei vaja seetõttu enam erikaitset? See on kokkuvõttes eelotsusetaotluse esitanud kohtu, Oberster Gerichtshofi (Austria kõrgeim kohus) esimese küsimuse tuum.

¹ Algeel: inglise.

² Nõukogu 22. detsembri 2000. aasta määrus kohtualluvuse ja kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades (EÜT 2001, L 12, lk 1; ELT eriväljaanne 19/04, lk 42).

4. Teine küsimus puudutab tarbijalepinguid käsitlevate vaidluste rahvusvahelist kohtualluvust olukorras, kus on tegemist loovutatud nõuetega. Kui eeldada, et hageja on endiselt oma nõude osas tarbija, siis kas ta saab sellest tulenevalt kasutada valikulist kohtualluvust ka nende nõuete osas, mille on loovutanud teised tarbijad, kelle elukoht on samas liikmesriigis, teistes ELi liikmesriikides ja/või kolmandates riikides? Ehk teisisõnu, kas määruse nr 44/2001 artikli 16 lõikest 1 võib tuleneda täiendav valikuline kohtualluvus vastavalt nõuded omandanud isiku elukohale, luues seeläbi sisuliselt võimaluse koguda kokku tarbijate nõudeid kogu maailmast?

II. Õiguslik raamistik

A. Liidu õigus

1. Määrus nr 44/2001

5. Määruse nr 44/2001 artikkel 15 on sõnastatud järgmiselt:

„1. Küsimustes, mis on seotud lepinguga, mille isik ehk tarbija on sõlminud oma majandustegevusest või kutsealast sõltumatul eesmärgil, määratakse kohtualluvus kindlaks käesoleva jao alusel, ilma et see mõjutaks artikli 4 ja artikli 5 punkti 5 kohaldamist, kui tegemist on:

- a) kaupade järelmaksuga müügi lepinguga, või
- b) osamaksudena tasutava laenu või kaupade müügi rahastamiseks antava muud liiki krediidi lepinguga või
- c) kõigil ülejäänud juhtudel lepinguga, mis on sõlmitud isikuga, kes tegeleb tarbija alalise elukoha liikmesriigis kutse- või äritegevusega või kelle selline tegevus on mis tahes vahenditega suunatud nimetatud liikmesriiki või mitme liikmesriigi hulgas ka nimetatud liikmesriiki, ning kui leping kuulub sellise tegevuse raamesse.

[...]“

6. Määruse nr 44/2001 artiklis 16 on sätestatud:

„1. Tarbija võib alata menetluse teise lepinguosalise vastu selle liikmesriigi kohtutes, kus on nimetatud osalise alaline elukoht, või selle paiga kohtutes, kus on tarbija enese alaline elukoht.

2. Teine lepinguosaline võib alata menetluse tarbija vastu üksnes selle liikmesriigi kohtutes, kus on tarbija alaline elukoht.

[...]“

B. Austria õigus

7. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku (Zivilprozessordnung; edaspidi „ZPO“) §-s 227 on sätestatud:

„(1) Hageja võib esitada ühes hagi sama kostja vastu mitu nõuet, isegi kui neid nõudeid ei pea omavahel liitma vastavalt kohtualluvuse seaduse [Jurisdiktionsnorm] §-le 55, kui kõik need nõuded:

- 1. alluvad sellele kohtule ja

2. need saab läbi vaadata sama liiki menetluses.

(2) Sealjuures võib nõuded, mis ei ületa kohtualluvuse seaduse § 49 lõike 1 punktis 1 sätestatud summat, liita seda summat ületavate nõuetega, ning ühe kohtuniku menetluses lahendatavad nõuded võib liita kohtunike kolleegiumi poolt lahendavate nõuetega. Esimesel juhul määratakse kohtualluvus suurema summa alusel, teisel juhul lahendab kõik nõuded kohtunike kolleegium.“

III. Faktilised asjaolud

8. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu poolt kirjeldatud faktiliste asjaolude kohaselt on M. Schrems (edaspidi „hageja“) spetsialiseerunud IT-õigusele ning andmekaitseõigusele. Ta kirjutab doktoriväitekirja andmekaitse tsiviil-, karistus- ja haldusõiguslike aspektide kohta.

9. Hageja kasutab alates 2008. aastast Facebooki. Esmalt kasutas ta seda üksnes isiklikel eesmärkidel ja valenime all. Alates 2010. aastast on tal *Facebooki konto* oma nime all kirillitsas eraviisiliseks tegevuseks – fotode üleslaadimiseks, postituste tegemiseks ja *messengeris* vestlemiseks. Tal on umbes 250 „Facebooki sõpra“. Alates 2011. aastast on hageja ühtlasi kasutanud *Facebooki lehte*. See leht sisaldab teavet tema loengute, paneeldiskussioonidel osalemise ja massiteabevahendites esinemiste, tema kirjutatud raamatute, tema käivitatud annetuste kogumise ja Facebook Ireland Ltd (edaspidi „kostja“) vastu algatatud menetluste kohta.

10. Aastal 2011 esitas hageja kostja vastu 22 kaebust Iiri andmekaitsevolinikule. Vastuseks kaebusele koostas andmekaitsevolinik kontrolliaruande, mis sisaldas soovitusi kostjale, ja seejärel järelkontrolliaruande. 2013. aasta juunis esitas hageja veel ühe kaebuse Facebook Irelandi vastu seoses seireprogrammiga PRISM,³ mis lõppkokkuvõttes tõi kaasa komisjoni otsuse „Safe Harbour“⁴ tühistamise Euroopa Kohtu poolt.⁵

11. Hageja on tema poolt kostja vastu alustatud menetluste kohta avaldanud kaks raamatut, pidanud loenguid (mõnikord tasu eest), registreerinud suurel hulgal veebisait (blogid, veebipetitsioonid, kostja vastu alustatud menetluste ühisrahastamine), saanud erinevaid autasusid ja asutanud ühingu Verein zur Durchsetzung des Grundrechts auf Datenschutz (ühing, mille eesmärk on teostada põhiõigust andmekaitsele, edaspidi „ühing“).⁶

12. Hageja on kuulutanud oma tegevuse eesmärgiks Facebookile surve avaldamise. Tema tegevus on ärritanud meedia tähelepanu. Tema poolt Facebooki vastu alustatud menetlusi on käsitletud arvukates Austria, Saksa ja rahvusvahelistes telekanalites ja raadiosaadetes. Sel teemal on avaldatud vähemalt 184 artiklit trükimeedias, sealhulgas rahvusvahelistes ja veebiväljaannetes.

13. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et hageja töötab oma ema juures. Tema sissetulek pärineb sellest töösuhtest ning samuti korteri üürile andmisest. Lisaks saab ta tulu, mille suurust ei ole võimalik kindlaks teha, eespool nimetatud raamatute müügist ja üritustest, kuhu on teda kutsutud seoses tema poolt kostja vastu algatatud menetlustega.

3 Programm, mille abil Ühendriikide ametivõimud saavad juurdepääsu andmetele, mis on salvestatud Ühendriikides asuvates serverites, mida omavad või kontrollivad erinevad internetifirmad, sealhulgas Facebook USA.

4 Komisjoni 26. juuli 2000. aasta otsus 2000/520/EÜ vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile 95/46 piisava kaitse kohta, mis on ette nähtud programmi Safe Harbor põhimõtete ja sellega seotud korduma kippuvate küsimustega, mille on välja andnud Ameerika Ühendriikide kaubandusministeerium (EÜT 2000, L 215, lk 7; ELT eriväljaanne 16/01, lk 119).

5 Kohtuotsus, 6.10.2015, Schrems (C-362/14, EU:C:2015:650).

6 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu esitatud teabe kohaselt on ühing mittetulunduslik organisatsioon, mille eesmärk on isikuandmete kaitse põhiõiguse aktiivne õiguslik maksmapanemine. See toetab avaliku huviga seotud näidiskohtuasju ettevõtjate vastu, kes võivad seda õigust potentsiaalselt ohustada; kulud kaetakse annetustega.

14. Käesolevas menetluses väidab hageja, et kostja on suurel hulgal juhtudel rikkunud andmekaitse alaseid õigusnorme, rikkudes sellega Austria, Iirimaa ja ELi õigusakte.⁷ Hageja esitab hulgaliselt nõudeid: tuvastamisnõue (tuvastada, et kostjal on teenuseosutaja staatus ja ta on kohustatud järgima juhiseid; et kostjal on vastutava andmetöötleja staatus juhul, kui andmete töötlemine toimub tema enda huvides; ning et lepingutingimused on kehtetud); tegevust lõpetama kohustamise nõue (seoses andmete kasutamisega); teabenõue (hageja andmete kasutamise kohta); aruannete esitamise nõue ning kahju hüvitamise nõue (mis puudutab lepingutingimuste kohandamist, kahju hüvitamist ja alusetult saadu tagastamist).

15. Põhikohtuasjas on hagi esitatud menetluskulude rahastamisega tegeleva äriühingu abil, kes saab tasuks 20% tulust, ning suhtekorraldusagentuuri kaasabil. Hageja on moodustanud 10-liikmelise meeskonna, mille tuumikusse kuulub viis inimest, kes toetavad teda „Facebooki-vastases kampaanias“. On ebaselge, kas need isikud saavad hagejalt mingit tasu. Vajaliku taristu eest tasub hageja oma isiklikult arvelduskontolt. Temal ja ühingul töötajad puuduvad.

16. Vastuseks hageja poolt veebis avaldatud üleskutsele on rohkem kui 25 000 isikut loovutanud oma nõuded kostja vastu hagejale ühe tema poolt registreeritud veebisaidi kaudu. 9. aprilli 2015. aasta seisuga oli 50 000 isikut juba ootenimekirjas. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu käesolevas menetluses käsitletakse ainult seitset nõuet. Need nõuded on loovutanud hagejale tarbijad, kes elavad Austrias, Saksamaal ja Indias.

17. Austria esimese astme kohus, Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien (Viini esimese astme tsiviilkohus, Austria) jättis hagi rahuldamata. Ta leidis, et hageja nõuetega seotud eelkirjeldatud tegevust arvestades on tema Facebooki kasutamine aja jooksul muutunud. Ta kasutab Facebooki ka kutsetegevuses ning seetõttu ei saa ta tugineda tarbijalepingutega seotud valikulisele kohtualluvusele. Samuti leidis nimetatud kohus, et tarbijatele ette nähtud kohtualluvus, millele nõude loovutanud isikud võiksid tugineda, ei ole üleantav nõuete omandajale.

18. Apellatsioonikohus, Oberlandesgericht Wien (Viini ringkonnakohus, Austria) muutis seda otsust osaliselt. Ta leidis, et hageja poolt seoses tema enda tarbijalepinguga esitatud „isiklik“ nõue on vastuvõetav. Nimetatud kohus leidis, et määruse nr 44/2001 artikli 15 kohaldamise tingimusi tuleb hinnata lepingu sõlmimise kohas.

19. Loovutatud nõuete osas jättis appellatsioonikohus appellatsioonkaebuse rahuldamata. Ta leidis, et tarbijaid puudutavaid kohtualluvuse eeskirju kohaldatakse tarbija kasuks ainult siis, kui see tarbija on isiklikult kohtuasja pool. Sellest tulenevalt ei saa hageja loovutatud nõuete esitamisel tugineda määruse 44/2001 artikli 16 lõike 1 teisele osale.

20. Mõlemad pooled on selle otsuse Oberster Gerichtshofi (Austria kõrgeim kohus) edasi kaevanud. See kohus on peatanud siseriikliku menetluse ja esitanud Euroopa Kohtule kaks eelotsuse küsimust:

„1. Kas [määruse nr 44/2001] artiklit 15 tuleb tõlgendada nii, et „tarbija“ nimetatud sätte tähenduses minetab selle staatuse, kui ta avaldab pärast isikliku Facebooki konto pikemaajalist kasutamist seoses oma nõuete maksmapanekuga raamatuid, peab ettekandeid, mille eest makstakse osalt ka tasu, haldab veebisait, kogub annetusi nõuete maksmapanekuks ja laseb paljudel tarbijatel loovutada endale nõudeid, kinnitades neile, et juhul kui menetlus on edukas, rahuldatakse nende nõuded summas, millest on maha arvatud menetluskulud?

⁷ Eelotsusetaotluse esitanud kohtu esitatud teabe kohaselt väidab hageja, et tegemist on Euroopa Parlamendi ja nõukogu 24. oktoobri 1995. aasta direktiivi 95/46/EÜ üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta (EÜT 1995, L 281, lk 31; ELT eriväljaanne 13/15, lk 355) mitme rikkumisega.

2. Kas [määruse nr 44/2001] artiklit 16 tuleb tõlgendada nii, et teatud liikmesriigis asuv tarbija võib koos enda nõuetega, mis tulenevad tarbijalepingust, panna hageja alalise elukoha kohtus maksma ka samalaadsed nõuded, mille on esitanud tarbijad, kelle elukoht on

- a. samas liikmesriigis,
- b. muus liikmesriigis või
- c. kolmandas riigis,

kui talle loovutatud nõuded tulenevad sama kostjaga samas õiguslikus kontekstis sõlmitud tarbijalepingutest ja kui nõuete loovutamine ei ole seotud hageja kutse- või majandustegevusega, vaid selle eesmärk on nõuete ühine maksmapanek?“

21. M. Schrems, Facebook Ireland, Austria, Saksamaa ja Portugali valitsus ning samuti Euroopa Komisjon on esitanud kirjalikud seisukohad. M. Schrems, Facebook Ireland, Austria valitsus ja komisjon osalesid kohtuistungil, mis toimus 19. juulil 2017.

IV. Hinnang

22. Käesolev ettepanek on struktureeritud järgmiselt: esiteks analüüsin ma seda, kas hagejat saab pidada „tarbijaks“ tema oma nõuete osas (A). Teiseks, eeldades, et ta on tarbija, analüüsin ma kohtualluvuse küsimust tarbija valikulise kohtualluvuse alusel nende nõuete osas, mille on hagejale loovutanud teised tarbijad (B).

C. Esimene küsimus: kes on tarbija?

23. Eelotsusetaotluse esitanud kohtul on kahtlused, kas hagejat saab pidada tarbijaks määruse nr 44/2001 artikli 15 lõike 1 tähenduses *tema enda nõuete* osas kostja vastu. Eeskätt küsib ta seda, kas tarbija staatus võidakse minetada, kui isik, olles kasutanud Facebooki kontot eraviisiliselt, asub tegelema selliste tegevustega nagu kirjastamine, loengute pidamine, veebilehtede avamine või annetuste kogumine. Eelotsusetaotluse esitanud kohus mainib samuti, et osa nende hageja nõuetega seotud tegevuste (loengud) eest on makstud tasu. Lisaks kutsus hageja teisi tarbijaid üles talle oma nõudeid loovutama. Väidetavalt makstakse loovutatud nõuete alusel saadavad rahalised hüvitised pärast kohtukulude mahaarvamist välja nende loovutajatele.

24. Kõik oma seisukohad esitanud menetlusosalised peale kostja nõustuvad sellega, et vähemalt *tema enda nõuete* osas Facebook Irelandi vastu tuleks hagejat pidada tarbijaks.

25. Kostja on vastupidisel seisukohal. Ta leiab, et hageja ei saa tugineda tarbijate valikulisele kohtualluvusele. Seda seetõttu, et asjakohasel ajal, milleks on nõude esitamise aeg, kasutas ta Facebooki ärilistel eesmärkidel. Kostja põhjendab seda väidet kahesuguste argumentidega. Esiteks võidakse tarbija staatus aja jooksul minetada. Tarbija staatuse hindamisel tuleb aluseks võtta hagi esitamise kuupäev. Selleks ei ole lepingu sõlmimise kuupäev. Hageja tegeleb kostja vastu esitatud nõuete osas kutsealase tegevusega. Seetõttu ei saa teda enam pidada nende nõuete osas tarbijaks. Teiseks tähendab hageja poolt eelnimetatud tegevuste tarvis Facebooki lehe loomine, et ta kasutab Facebooki kontot kutsealaselt või äriliselt. See on nii, kuna nii Facebooki konto kui ka Facebooki leht on hõlmatud üheainsa lepinguga.

26. Eeldades – ehkki eelotsusetaotluse esitanud kohus peab seda veel kontrollima, et eraelu puutumatus ja isikuandmete kaitse väidetavaid rikkumisi puudutavad hageja nõuded *on seotud tema Facebooki kontoga* –, kaldun nõustuma, et hagejat saab pidada tarbijaks tema enda tarbijalepingust tulenevate nõuete osas.

27. Ent enne sellisele järeldusele jõudmist on vaja analüüsida mõiste „tarbija“ määratluse kahte traditsioonilist elementi, mis näivad olevat käesolevas asjas mõneti hägustunud. Analüüsin alljärgnevalt (1. jaotis) seda, millisel alusel saab isikut pidada tarbijaks määruse nr 44/2001 tähenduses (a) ning kas tarbija staatus saab aja jooksul sama lepingusuhte raames muutuda (b). Seejärel käsitlen mõistet „tarbija“ konkreetsetes sotsiaalmeedia ja Facebooki kontekstis, mis kujutab endast isegi suuremat väljakutset mõiste „tarbija“ traditsioonilisele määratlusele (2. jaotis).

1. Mõiste „tarbija“

a) Lepingu eesmärk: kutsealane või eraviisiline?

28. Määruse nr 44/2001 artikli 15 lõike 1 kohaselt on tarbija staatusest tulenev valikuline kohtualluvus „küsimustes, mis on seotud lepinguga, mille isik ehk tarbija on sõlminud oma majandustegevusest või kutsealast sõltumatul eesmärgil“.

29. Siin on tuvastatavad kaks elementi: esiteks tarbija ei ole määratletud üldiselt ega abstraktselt, vaid selgelt seoses „lepinguga“. Teiseks peab see leping olema sõlmitud asjaomase isiku majandustegevusest või kutsealast sõltumatul „eesmärgil“.

30. Nimetatud esimene element on käesolevas asjas oluline. See tähendab, et tarbija staatuse hindamine on alati lepingupõhine: kaaluda tuleb asjaomast konkreetset lepingulist suhet. Tegemist ei ole abstraktse ega üldise hinnanguga isiku peamisele staatusele.

31. Teine element, „majandustegevus või kutseala“ on seotud isiku majandusliku tegevusega üldisel tasandil. See ei tähenda, et asjaomane leping peaks olema tingimata seotud vahetu majandusliku kasuga. Pigem tähendab see seda, et leping sõlmiti seoses jooksva süsteemse majandustegevusega.

32. See lähenemine määruse nr 44/2001 artikli 15 lõike 1 tõlgendamisele näib tulenevat Euroopa Kohtu järjekindlast praktikast. Euroopa Kohus on varem tagasi lükanud sellise lähenemise tarbija staatusele, mis on seotud asjaomase isiku tegevuse või teadmiste üldise tajumisega. Tarbija staatus tuleb kindlaks määrata vastavalt selle isiku positsioonile konkreetsetes lepingus, võttes arvesse selle lepingu laadi ja eesmärgi.⁸ Mitu kohtujuristi on selgelt märkinud⁹ ning Euroopa Kohus on kinnitanud, et mõiste „tarbija“ on „objektiivne ja sõltumatu konkreetsetest teadmistest, mis puudutatud isikul võivad olla, või teabest, mis sel isikul tegelikult olemas on“.¹⁰

33. See tähendab, et sama isik võib isegi samal päeval tegutseda nii kutsealaselt kui ka tarbijana, olenevalt tema poolt sõlmitud lepingu laadist ja eesmärgist. Näiteks võib tarbijaõigusele spetsialiseerunud advokaat ikkagi olla tarbija vaatamata tema kutsetegevusele ja teadmistele, kui ta sõlmib lepingu eraviisiliselt.

⁸ Vt seoses 27. septembri 1968. aasta Brüsseli konventsiooniga kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades (EÜT 1978, L 304, lk 36; edaspidi „Brüsseli konventsioon“) kohtuotsus, 3.7.1997, Benincasa (C-269/95, EU:C:1997:337, punkt 16).

⁹ Vt nt kohtujuristi ettepanek, Jacobs, kohtuasi (C-464/01, EU:C:2004:529, punkt 34), ning kohtujuristi ettepanek, Cruz Villalón, kohtuasi Costea (C-110/14, EU:C:2015:271, punktid 29 ja 30). Ehkki viimati nimetatud asi oli seotud nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiiviga 93/13 ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes (EÜT 1993, L 95, lk 29), püüab Euroopa Kohus üldiselt arvesse võtta mõiste „tarbija“ erinevaid määratlusi „selleks, et tagada Euroopa seadusandja eesmärkide järgimine tarbijalepingute valdkonnas ja samuti liidu õiguse ühtsus [...]“ – vt kohtuotsus, 5.12.2013, Vapenik (C-508/12, EU:C:2013:790, punkt 25).

¹⁰ Kohtuotsus, 3.9.2015, Costea (C-110/14, EU:C:2015:538, punkt 21).

34. Sellest tulenevalt on siin oluline see, mis eesmärgiga on leping sõlmitud. Tõsi, ehkki see on tähtis kriteerium, ei ole see alati selgepiiriline. Võib esineda „kahesuguse eesmärgiga“ lepinguid, millel on nii kutsealaseid kui ka eraviisilisi eesmärke. Euroopa Kohtul on olnud võimalik lahata seda küsimust tuntud kohtuasjas Gruber, mis käsitles Brüsseli konventsiooni. Sellest otsusest tuleneb, et kahesuguse eesmärgiga lepingute puhul säilitab isik tarbija staatuse vaid juhul, kui leping on isiku majandustegevusega või kutsealaga „seotud nii nõrgalt, et seda sidet võib pidada teisejärguliseks“, mis tähendab, et sel on lepingu sõlmimise kontekstis vaid tähtsusetu roll (seda tervikuna hinnates).¹¹

b) Ajafaktor: staatiline või dünaamiline lähenemine?

35. Lepingulise suhte eesmärgi ajalise muutuse arvesse võtmine erineb „kahesuguse eesmärgiga“ lepingute küsimusest, kus mõlemad eesmärgid eksisteerivad üheaegselt (tavaliselt lepingu sõlmimise hetkel). Kas lepingul põhinev tegevus võib muutuda puhtalt eraviisilisest puhtalt kutsealaseks või vastupidi? Ning kas selle tulemusel on võimalik tarbija staatus aja jooksul minetada?

36. Hageja ning Saksamaa ja Austria valitsus leiavad, et tarbija staatust ei ole võimalik minetada. Nende arvates tuleb aluseks võtta lepingu sõlmimise moment.

37. Seevastu kostja soovib lähtuda „dünaamilisest“ tarbija määratlusest, millele ei ole vastu ka komisjon. Selle lähenemise kohaselt tuleb tarbija staatus kindlaks määrata hagi esitamise hetke seisuga.

38. Minu meelest on siin kõige olulisemad ettenähtavuse ja lepingupoolte õiguspärase ootuse kaalutlused. Nii peaks lepingu poolel olema võimalik tugineda teise poole staatusele, mis määrati kindlaks lepingu sõlmimise ajal.

39. Ent üldisel tasandil ning erandlikel juhtudel ei tuleks „dünaamilist“ lähenemist tarbija staatusele täielikult välistada. See võib olla potentsiaalselt asjakohane olukorras, kus lepingus ei ole selle eesmärgi määratletud või selles on ette nähtud erinevad kasutusviisid ning see on pika tähtajaga või isegi tähtajatu. On mõeldav, et sellistel juhtudel võib eesmärk, milleks teatavaid lepingulisi teenuseid on kasutatud, muutuda mitte ainult osaliselt, vaid isegi täielikult.

40. Kujutlegem, et M. Smith on sõlminud lepingu sellise elektroonilise sideteenuse nagu e-post:i konto kasutamiseks. Pärast lepingu sõlmimist kasutas M. Smith seda lepingut pelgalt isiklikel eesmärkidel. Ent hiljem hakkas ta kasutama seda kontot oma ettevõtluses. Kümme aastat hiljem oli olukord selline, et ta kasutas kõnealust elektroonilist sideteenust ainult ärilistel eesmärkidel. Kui algsetes lepingutingimustes ei ole sellist kasutust välistatud ning nende kümne aasta jooksul ei ole lepingut uuendatud, muudetud ega kohandatud, siis kas sellist kasutust saab endiselt pidada „eraviisiliseks“?

41. Seetõttu soovitan mitte täielikult välistada selliseid kasutamise hiilivaid muutusi. Neid võib ette tulla. Ent see võib olla nii erandjuhtudel. Mõistlik ja õige eeldus on endiselt see, et otsustavaks tuleb pidada lepingu algset eesmärki selle sõlmimisel. Ainult juhul, kui selgelt faktipõhiselt tõendatakse, et see eeldus enam ei kehti, võib tarbija staatuse ümber hinnata.

¹¹ Kohtuotsus, 20.1.2005, Gruber (C-464/01, EU:C:2005:32, punkt 39), Brüsseli konventsiooni artiklite 13–15 kohta.

c) Vahekokkuvõte

42. Eeltoodud kaalutlustest järeldeb, et keskne element, mille alusel tuleb hinnata tarbija staatust määruse nr 44/2001 artiklite 15 ja 16 kohaldamisel, on selle lepingu laad ja eesmärk, millega asjaomane nõue on seotud. Keerulistel juhtudel, kus lepingu laad ja eesmärk on mitmeotstarbeline, st nii eraviisiline kui ka kutsealane, tuleb hinnata, kas kutsealast „sisu“ saab pidada tähtsusetuks. Kui see on nii, siis võib olla tarbija staatus säilinud. Lisaks ei tuleks välistada, et teatavatel erandjuhtudel, tulenevalt lepingu üheselt kindlaksmääramata sisust ja selle võimalikust pikaajalisest kestusest, võib ühe poole staatus aja jooksul muutuda.

2. Sotsiaalvõrgustikus tegutsev tarbija

43. Eeltoodud põhimõtete kohaldamine sotsiaalmeedia kontekstis ei ole täiesti ühene (a). Lisaks raskendab hindamist veelgi teabe puudumine põhikohtuasjas käsitletava lepingulise suhte täpse laadi kohta (b). Püüan siiski eelotsusetaotluse esitanud kohut aidata, piiritledes võimalikud variandid, mida võib faktilisi asjaolusid täpsustades kasutada (c).

a) Binaarsed valikud ja segastaatused

44. Sellised sotsiaalmeediaplatformid nagu Facebook ei sobitu sujuvalt määruse nr 44/2001 küllaltki mustvalgete määratlustega. Nimetatud määruse artikli 15 lõikes 1 tehakse selget vahet, kes on ja kes ei ole tarbija. Ent mitmete Facebooki kasutusviiside ja kasutajate puhul selline binaarne liigitus ei kehti.

45. Leidub muidugi ka selgeid juhtumeid. Ühelt poolt võib näiteks tuua teismelise profiili hulga veidrate selfidega, mida on kommenteeritud rohkete emotikonide ja hüüumärkidega. See kujutab endast omaette, aga kindlasti mitte kutsealast maailma, mille mõõduks on saadud „laikide“ ja Facebooki sõprade arv. Teiselt poolt võib tuua näiteks ilmselt ärilisel eesmärgil loodud suure ettevõtja konto, mis vaatamata sellele, et kasutab Facebooki reklaamikanalina, omab üllatavalt suurt hulka „sõpru“ ja „järgijaid“.

46. Ent nende kahe äärmuse vahel, millest üks on selgelt eraviisiline ja teine selgelt kutsealane, eksisteerib viiskümmend (Facebooki) sinist varjundit. Sealhulgas võidakse Facebooki erakontot kasutada enesereklaamiks kutsealase kasuga või eesmärgil. Iga eraisik võib teha postitusi oma kutsealaste saavutuste ja (poolenisti) kutselist laadi tegevuste kohta ja jagada neid „sõpradega“. Kutsealane sisu peetud kõnede või avaldatud trükiste edastamise näol võib isegi muutuda valdavaks ning kättesaadavaks väga suurele hulgale „sõpradele“ ja „sõprade sõpradele“ või see võidakse isegi muuta täiesti „avalikuks“.

47. Sellega ei tegele mitte ainult muusikud, jalgpallurid, poliitikud ja sotsiaalaktivistid, vaid ka teadlased ja terve rida muid elukutseid. Kujutlegem mitmekülgset füüsikaproffessorit, kes algselt avab Facebooki konto, jagamaks vaid isiklikke fotosid sõpradega. Ent seejärel hakkab ta järk-järgult tegema postitusi ka oma uue uurimistöö kohta. Ta annab teada oma uutest artiklitest, loengutest ja muudest avalikest esinemistest. Samuti on ta agar kokk ja fotograaf, postitades toiduretsepte ning mitmel pool maailmas konverentsidel tehtud fotosid. Mõnda neist, millel on kunstiline väärtus, pakub ta müüa. Sellele kõigele lisavad vürtsi fotod tema armastatud kassidest ning vaimukad (päeva)poliitilised kommentaarid, millest haarab tihti kinni meedia ning mille tõttu teda kutsutakse kohtumistele ja intervjuudele kogu Euroopas.

48. Minu arvates selline kasutus ei kujuta endast Facebooki konto kutsealast või ärilist kasutust. Sotsiaalvõrgustiku ülesehitus, mis on mõeldud soodustama isiklikku arengut ja kommunikatsiooni, viib peaaegu paratamatult olukordadeni, kus isiku kutsealane maailm imbub sellesse võrgustikku. Ent kõik need tunnused on selgelt isiku ja tema isiksuse väljendused. Ehkki on selge, et ühel või teisel moel aitavad mõned neist kasutusviisidest kaasa isiku „enesereklaamile“ ja tema kutsealase positsiooni paranemisele, saavad nad seda teha ainult pikas perspektiivis. Nad ei ole suunatud vahetu ärilise mõju saavutamisele.

49. Seevastu on tänapäeval olemas terved elukutsed, mille puhul puudub internetikommunikatsioonis ja eriti sotsiaalvõrgustikes eraldusjoon era- ja ärikontaktide vahel. Leidub kasutusviise, mis püüavad näida eraviisilised, ent on oma loomult täiesti ärilised. Sotsiaalmeedia turunduse mõjuagendid, kutselised tarbijad või kommuunide haldurid võivad kasutada isiklikke kontosid sotsiaalvõrgustikes oma põhilise töövahendina.¹²

50. Ehkki seda käesoleva asja kontekstis mõningal määral arutati, ei ole kindel, kas käesolevas asjas on vaja kaaluda selliseid kompleksseid olukordi. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu poolt esitatud faktiliste asjaolude kohaselt kasutas hageja tema poolt asutatud Facebooki kontot aastatel 2008–2010 *üksnes isiklikel eesmärkidel*. Alates 2011. aastast on ta samuti kasutanud Facebooki *lehte*. Seega näib, et algne ning samuti jätkuv Facebooki konto kasutamine on olulises osas eraviisiline. Samas on ebaselge ja vajab analüüsimist Facebooki kontode ja Facebook lehtede täpne omavaheline suhe ning vastav hageja ja kostja vaheline lepinguline suhe.

b) Facebooki kontod ja Facebooki lehed

51. Kohtuistungil paluti hagejal ja kostjal selgitada Facebooki kontode ja Facebooki lehtede lepingulisi üksikasju. Ent nende poolte seisukohad ei ole omavahel ühitatavad. Hageja väidab, et Facebooki lehe ja Facebooki konto puhul sõlmitakse kaks eraldi lepingut, kuna kasutaja peab heaks kiitma eraldi tingimused. Lisaks ta väidab, et kui Facebooki konto on isiklik, siis Facebooki lehti võivad hallata eri inimesed. Lisaks väidab hageja, et ta hülgas tema poolt loodud Facebooki lehe ning et ta ei kuulu enam selle administraatorite hulka. Kostja seevastu väidab, et nii Facebooki konto kui ka Facebooki leht on hõlmatud sama üheainsa lepingulise suhtega. Facebooki lehte ei saa luua ilma Facebooki profiilita ning mõlemad on lahutamatud algsest Facebooki kontost.

52. Liikmesriigi kohus peab kindlaks tegema, kas hageja ja kostja vahel on üks või mitu lepingut ning kas hageja esitatud nõuded, mis puudutavad eraelu puutumatuse ja isikuandmete kaitse alaseid rikkumisi, on seotud ainuüksi Facebooki kontoga või ka Facebooki lehega. Siiski nähtub Euroopa Kohtu käsutuses olevast toimikust ning huvitatud poolte esitatud seisukohtadest asjaolusid, mis võivad eelotsusetaotluse esitanud kohut selles suhtes võib-olla aidata.

53. Esiteks luuakse Facebooki konto seeläbi, et nõustutakse Facebooki teenuse üldtingimustega. Teiseks pakub Facebook lisateenuseid, mida saavad kasutada kasutajad, kellel juba on Facebooki konto. Üks neist teenustest on võimalus luua Facebooki lehti, mis on mõeldud äriliseks, kaubanduslikuks või kutsealaseks kasutamiseks. Kuigi Facebooki lehe loomiseks on vajalik Facebooki konto, tuleb nõustuda ka täiendavate teenuse tingimustega. Kolmandaks, kuigi Facebooki kontot võib selle lihtkujul (Facebooki profiil, sealhulgas „ajajoon“ või „sein“, pildid, sõbrad) üldiselt kasutada isiklikul otstarbel, ei ole välistatud ka kutsealane kasutamine. Siiski, nagu kostja oma kirjalikus seisukohas väidab, nõustuvad kasutajad vastavalt kasutustingimuste 2013. aasta redaktsiooni punktidele 4.4 mitte kasutama „isiklikku ajajooni peamiselt ärilistel eesmärkidel ning kasutavad sel eesmärgil Facebooki lehte“.

¹² Sellised „mõjutajad“ on võimalik defineerida kui „igapäevased, tavalised internetikasutajad, kes saavutavad blogides ja sotsiaalmeedias oma eraelu ja elustiili tekstilise ja visuaalse kujutamise abil suhteliselt suure järgijaskonna, suhtlevad oma järgijatega digitaalses ja füüsilises ruumis ning teenivad raha oma järgimise pealt, integreerides oma blogidesse ja sotsiaalmeedia postitustesse makstud sisu („advertisements“).“ Abidin, C., „Communicative Intimacies: Influencers and Perceived Interconnectedness“, *Ada: A Journal of Gender, New Media, and Technology*, 8. number, 2015, lk 29.

c) Variandid

54. Seega on eelotsusetaotluse esitanud kohtu esitatud teabest lähtudes võimalikud kaks olukorda. Esiteks oli tegemist kahe eraldi lepinguga (üks Facebooki konto ja teine Facebooki lehe kohta). Teiseks oli tegemist ühe lepinguga, mis hõlmas mõlemat „toodet“.

55. Kui oli tegemist *kahe eraldi lepinguga* ning vaidlusalused nõuded *on seotud Facebooki kontoga*, siis on vaja hageja kui tarbija staatus välja selgitada ainult seda kontot hõlmava lepingu laadi ja eesmärgi alusel. Facebooki lehe kasutamine ei muuda Facebooki kontost lähtuvalt antud hinnangut tarbija staatusele.

56. Sellisel juhul oleks hagejal tarbija staatus, kui ta kasutas asjaomasel perioodil oma Facebooki kontot isiklikel eesmärkidel, nagu ilmneb eelotsusetaotlusest. Tarbija staatuse konkreetse lepingu põhise ja objektiivse hindamise põhimõttest jäeldub, et määrav ei ole asjaolu, et hageja on teadlasena spetsialiseerunud ja tegutseb valdkonnas, mis on seotud tema enda nõuetega Facebooki vastu. Teadmised, kogemused, ühiskondlik tegevus või asjaolu, et seoses kohtuasjadega on saavutatud teatav maine ei takista iseenesest kellegi lugemist tarbijaks.

57. Minu arvates oleks järeldus samasugune ka juhul, kus kõnealused kaks lepingut oleksid seotud selliselt, et üks on pealeping (Facebooki konto leping) ja teine on sellega seotud täiendav leping (Facebooki lehe leping). Kui tegemist on kahe eraldi lepinguga, siis isegi kui need on omavahel lähedalt seotud, ei saa aktsessorse lepingu laad muuta põhilepingu laadi.¹³

58. Kui oleks tegemist *üheainsa lepinguga*, mis hõlmab nii Facebooki kontot kui ka Facebooki lehte, siis muutub asjakohaseks Gruberi kriteerium. Selle kriteeriumi kohaselt peab liikmesriigi kohus analüüsima ulatust, milles kutsalast sisu saab pidada *tähtsusetuks*.

59. Ent seoses kohtuotsusega Gruber tuleks siiski rõhutada kahte täiendavat punkti. Esiteks peeti kohtuotsuses Gruber minu arvates silmas seda, et üheainsa lepingu raames peaksid tähtsusetuks jääma tegevused, millel on vahetu äriiline eesmärk ja mõju, st süsteemne ja kasumlik kasutus. Teiseks, juhul kui lepingu laad ja eesmärk ei nähtu selle tingimustest ning tuvastatud faktilistest asjaoludest ilmneb selgelt, et hageja roll sellise üheainsa lepingu kasutamisel on ajas selgelt muutunud, on vaja hinnata lepingulise suhte võimalikku dünamismi.

60. Ent mõlemat liiki hinnangu puhul on sotsiaalmeedia kontekstis vaja teatavat paindlikkust,¹⁴ kuivõrd terve rida kasutusviise, mis puudutavad kasutaja kutsealast mainet ja positsiooni, tulenevad tema isikust. Kui puudub otsene ja vahetu äriiline mõju, siis on nende puhul tegemist eraviisilise kasutamisega.

d) Vahekokkuvõte

61. Eeltoodust lähtuvalt ning eeldusel, et liikmesriigi kohus seda kontrollib, võib hagejat pidada tarbijaks *tema enda* nõuete osas, mis tulenevad tema *enda* Facebooki konto eraviisilisest kasutamisest.

62. Teen seetõttu Euroopa Kohtule ettepaneku vastata esimesele küsimusele, et „määruse (EÜ) nr 44/2001 artikli 15 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et sellised tegevused nagu kirjastamine, loengute ja veebilehtede pidamine või nõuete maksmapanekuks annetuste kogumine ei põhjusta tarbija staatuse kaotust nõuete osas, mis puudutavad isiku enda Facebooki kontot, mida on kasutatud isiklikel eesmärkidel“.

¹³ Vt analoogia alusel kohtuotsus, 3.9.2015, Costea (C-110/14, EU:C:2015:538, punkt 29).

¹⁴ Käesoleva ettepaneku punktid 44–50.

D. Teine küsimus: loovutatud nõuete kohtualluvus

63. Teise küsimusega küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtult, kas tarbija saab tugineda määruse nr 44/2001 artikli 16 lõikes 1 ette nähtud tarbija staatusest tulenevale valikulisele kohtualluvusele mitte ainult oma nõuete osas, vaid ka *loovutatud nõuete* osas, mille on talle loovutanud samas liikmesriigis, teistes liikmesriikides ja kolmandates riikides elavad tarbijad. Eeskätt soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas see on võimalik juhul, kui hagejale loovutatud nõuded tulenevad sama kostjaga sõlmitud tarbijalepingutest samas õiguslikus kontekstis.

64. Hageja ning Austria, Saksamaa ja Portugali valitsused on seisukohal, et M. Schrems võib tugineda omaenda tarbijastaatusest tulenevale kohtualluvusele oma nõuete osas *ning samuti kõikide* nõuete osas, mille on loovutanud talle teised tarbijad (olenemata nõuete loovutajate elukohast).

65. Kostja on vastupidisel seisukohal: tarbija staatusest tulenev kohtualluvus ei ole loovutatud nõuete osas kohaldatav. Määruse nr 44/2001 artikli 16 lõikes 1 ette nähtud valikulist kohtualluvust saab kasutada ainult lepingu pool. Isegi kui nõustutakse, et hageja on tarbija, siis ei ole tal seda staatust loovutatud nõuete osas.

66. Komisjon nõustub kostjaga, et hageja ei saa oma *alalise elukoha* kohtus esitada nõudeid, mille on talle loovutanud tarbijad, kelle alaline elukoht on teistes liikmesriikides või kolmandates riikides. Siiski võib määruse nr 44/2001 artikli 16 lõikes 1 ette nähtud valikuline kohtualluvus olla komisjoni sõnul kohaldatav teiste Austria tarbijate loovutatud nõuete osas, isegi kui nende alaline elukoht on mujal nimetatud liikmesriigis.

67. Pean möönma, et ma ei suuda mõista, kuidas saaks hageja pakutud määruse nr 44/2001 artikli 16 lõike 1 tõlgendus olla kooskõlas nimetatud sätte sõnastuse ja loogikaga. Hageja esitab küll oma seisukohas mitu huvitavat ettepanekut vajaduse kohta võimaldada Euroopa Liidus tarbijate kaitseks kollektiivhagisid. Ehkki need argumendid võivad olla märkimisväärsed poliitilisel tasandil, kajastavad need siiski pigem mõtteid õiguse võimaliku tuleviku kohta ega põhine kuigivõrd kehtival õigusel.

68. Alustan sellega, et esitan lühikese, ent käesolevas asjas väga vajaliku täpsustuse põhikohtuasja laadi ning Euroopa Kohtule esitatud teise küsimuse ulatuse kohta (1. jaotis). Seejärel pakun oma hinnangut sellele küsimusele, lähtudes asjaomase sätte grammatilisest, süstemaatiliseist ja teleoloogilisest tõlgendusest (2. jaotis), ning lõpuks käsitlen hageja üldisi poliitilisi argumente (3. jaotis).

1. Sissejuhatavad täpsustused

a) Kollektiivhagid „Austria moodi“

69. Arusaam sellest, mis kujutab endast kollektiivhagi, võib muidugi varieeruda, olenevalt sellest, millist määratlust täpselt kasutatakse. Pean siiski tunnistama, et uurides lähemalt käesolevas asjas asjakohase siseriikliku sätte, nimelt ZPO § 227 sõnastust ja kohaldamist, on mul raskusi pidada seda sätet „kollektiivhagi“ aluseks,¹⁵ eriti mis puudutab *territoriaalse kohtualluvuse* eeskirju.

15 Väideti, et ehkki seda sätet ei kehtestatud eesmärgiga luua ühisnõuete süsteem, on see osutunud praktikas kasulikuks tööriistaks ühisnõuete *sui generis* mehhanismi väljatöötamiseks selliselt, et paljude isikute sarnased nõuded loovutatakse kolmandale isikule, kes need liidab ja ajab neid ühes kohtumenetluse kogumis. Ehkki seda süsteemi kasutatakse tavaliselt nõuete loovutamiseks tarbijakaitseorganisatsioonidele, võib nõudeid loovutada ka eraisikutele. Vt lisaks näiteks Micklitz, H.-W. ja Purnhagen, K. P., *Evaluation of the effectiveness and efficiency of collective redress mechanism in the European Union* -Country report Austria, 2008; ja Steindl, B. H., „Class Action and Collective Action in Arbitration and Litigation – Europe and Austria“, *NYSBA International Section Seasonal Meeting 2014, Rebuilding the Transatlantic Marketplace: Austria and Central Europe as Catalysts for Entrepreneurship and Innovation*. <http://www.nysba.org>.

70. Nagu on selgitatud Euroopa Kohtule esitatud erinevates seisukohtades, võimaldab ZPO § 227 lõige 1 menetleda koos samas menetluses ühe hageja erinevaid nõudeid sama kostja vastu, kui on täidetud kaks tingimust. Esiteks peab kohus, kuhu on hagi esitatud, olema iga üksiku nõude osas pädev, omades seejuures ka territoriaalset pädevust. Teiseks peab iga nõuet olema võimalik menetleda sama liiki menetluses.

71. Selle sätte tegeliku kohaldamise kirjeldamiseks saab kasutada faktilisi asjaolusid, mis pärinevad kohtuasjast, milles Oberster Gerichtshof (Austria kõrgeim kohus) on teinud minu arusaamise kohaselt selles küsimuses olulisima otsuse.¹⁶ Selles kohtuasjas olid 684 tarbijat, kes väitsid, et nende tarbijakrediitide intressimäärad olid vastuolus kohaldavate õigusnormidega, loovutanud oma nõuded asjaomase panga vastu juriidilisele isikule Bundeskammer für Arbeiter und Angestellte (Austria Töötajate ja Teenistujate Koda). Kassatsioonikaebust lahendades nõustus kõrgeim kohus, et need nõuded võis liita ühte menetluste kogumisse. Ent see kohtuotsus käsitles ainult kohtu esemelist pädevust. Nagu nimetatud kohus selgelt märkis ei olnud vaidlust selle Austria kohtu territoriaalse pädevuse üle, kuhu hagi oli esitatud.¹⁷

72. Sellest tulenevalt, kui ZPO § 227 lõikes 1 nimetatud tingimused on täidetud, siis võib ZPO § 227 lõike 2 kohaselt kohaldada teataval määral paindlikult *ratione materiae* pädevust, aga mitte *ratione loci* pädevust.

73. Kokkuvõtvalt saan aru, et liikmesriigi õiguse kohaselt ei ole ZPO § 227 piisav õiguslik alus rahvusvahelise kohtualluvuse muutmiseks ega uue kohtualluvuse loomiseks sellistele tarbijatele, kellele on nõue loovutatud.

b) Käesoleva asja konstrueerimine

74. Rõhutada tuleb ka teist elementi. Siseriiklikus kohtus tõlgendatakse käesolevat asja kui lepingust tuleneva *nõude loovutamist*: hagejale on loovutatud mitu tema enda nõudega samasisulist nõuet ühe kostja vastu. Seega on ta asunud nende teiste Facebooki kasutajate asemele ainult konkreetsete loovutatud nõuete osas. Nende kasutajate ja kostja vahelised lepingud jäävad endiselt kehtima algsete lepingupoolte vahel kõikides muudes küsimustes. Menetluslikult on hageja (kes on nõuete omandaja) ainus hageja põhikohtuasjas.

75. Selles kontekstis nõuab hageja sisuliselt *ainuüksi* määruse nr 44/2001 artikli 16 lõike 1 alusel valikulise kohtualluvuse teise tasandi loomist. Ta ei väida, et algse nõude loovutaja valikuline „tarbija“ kohtualluvus lõppeks, mis tähendab, et algne nõude loovutaja võib potentsiaalselt endiselt esitada kostja vastu hagi seoses lepingu teiste, loovutamata elementidega omaenda alalises elukohas. Sisuliselt väidab hageja, et tarbijalepingute valikulist kohtualluvust määruse nr 44/2001 artikli 16 lõikes 1 saab taaskasutada teise valikulise kohtualluvuse loomiseks, mis hõlmaks nõuete omandajat ja loovutatud nõudeid.

76. Seda arvestades on mõneti üllatav, et hageja viitab seoses eelnimetatud Austria mehhanismiga oma seisukoha toetuseks tõhususe ja võrdvärsuse põhimõtetele. Need põhimõtted piiravad liikmesriikide menetlusautonoomiat. Ma ei adu, kuidas need võiksid olla olulised käesolevas asjas kohtualluvuse tuvastamisel. See on veelgi enam nii, kuna liikmesriigi õiguses ei ole ette nähtud sellist rahvusvahelist kohtualluvust nagu hageja nõuab.

¹⁶ OGH 12.7.2005, 4 Ob 116/05w.

¹⁷ OGH 12.7.2005, 4 Ob 116/05w, punkt 1 (lk 3–5). Oberster Gerichtshof (kõrgeim kohus) on samuti lisanud, et eri isikute nõuete liitmine sellise nõuete tsessiooni („Inkassozeession“) korras hagejale vastavalt ZPO §-le 227 on lubatav siis ja ainult siis, kui neil nõuetel on sama õiguslik alus ning lahendamist vajavad küsimused on sisuliselt seotud samade fakti- ja õigusküsimustega, mis puudutavad kõikidele nõuetele ühist põhiküsimust või väga asjakohast sissejuhatavat küsimust.

2. Kehtiva õiguse tõlgendamine

77. Eelmistes jaotistes esitatud sissejuhatavaid selgitusi arvesse võttes on selge, et hageja hagi saatus sõltub ainult määruse nr 44/2001 artikli 16 lõike 1 tõlgendamisest. Kas konkreetselt selles sättes võib olla ette nähtud uus valikuline kohtualluvus sellise tarbija jaoks, kes ei ole asjaomase algse tarbijalepingu pool?

a) Grammatiline tõlgendus

78. Hageja väidab, et nõude esitav tarbija ei pea olema tingimata sama tarbija, kes on tarbijalepingu pool. Nii tema kui ka Saksamaa valitsus väidavad, et määruse nr 44/2001 artikli 16 lõikes 1 viidatakse nõude esitajast „tarbijale“ umbmäärase ja mitte määrava artikliga. Hageja sõnul tähendaks lepingu ja kohtumenetluse poolte samasuse nõue artikli 16 lõike 1 kohaldamiseks *contra legem* kirjutamata tingimust, mis ei ole määruse kohaselt lubatav.

79. See argument ei veena. Nii määruse nr 44/2001 artikli 15 kui ka artikli 16 sõnastuses rõhutatakse selgelt tähtsust, mida omavad nende sätete kohaldatavuse kindlaksmääramisel konkreetse lepingulise suhte poolte isikud.

80. Esiteks tundub otsituna niivõrd olulise järelduse tegemine pelgalt [osas keeltes] umbmäärase artikli kasutamisest lause alguses. See väide hakkab murenema, kui vaadelda teisi keeleversioone, näiteks slaavi keelte omi, kus ei kasutata umbmääraseid ega määravaid artikleid ning kus vastavalt sellist eristust ei tehta. Ning eelkõige on isegi keeltes, milles kasutatakse artikleid ja milles esineb kõnealune eristus, see vägagi loogiline, sest kui „tarbijale“ viidatakse lauses esimest korda, kasutatakse inglise keeles umbmäärast artiklit „a“, samas kui teistkordsel viitamisel samale tarbijale on selles lauses kasutatud määravat artiklit „the“.

81. Teiseks on määruse nr 44/2001 artikli 16 lõike 1 sõnastus selge: „tarbija võib algatada menetluse teise lepinguosalise vastu“. ¹⁸ Samamoodi on määruse nr 44/2001 artikli 16 lõikes 2 sätestatud, et „teine lepinguosaline võib algatada menetluse tarbija vastu üksnes selle liikmesriigi kohtutes, kus on tarbija alaline elukoht“. ¹⁹

82. Nende sätete sõnastus viitab selgelt lepingu teisele poolele. See näitab, et valikuline kohtualluvus piirdub alati lepingu konkreetsete pooltega. Sellest tulenevalt oleks poolte lepingust eraldamine vastuolus nende sätete grammatilise tõlgendusega. Nõustun seetõttu kohtujurist Darmoniga, et fraasid „tarbija võib algatada menetluse“ ning „võib algatada menetluse tarbija vastu“ näitavad, et kaitse on antud „*expressis verbis* ainult niivõrd, kui ta isiklikult on asjaomases menetluses hageja või kostja“. ²⁰

b) Kontekst

83. Lisaks leidub kolm süsteemset argumenti, mis räägivad samuti vastu hageja ettepanekule lahutada üksteisest menetluse ja lepingulise suhte pooled.

¹⁸ Kohtujuristi kursiiv.

¹⁹ Kohtujuristi kursiiv. Võib lisada, et oleks päris huvitav teada, kuidas tuleks kõnealusest hageja väitest lähtudes tõlgendada määruse artikli 16 lõiget 2, mis algab inglise keeles samuti umbmäärase artikliga, ent milles on artikli 16 lõikega 1 võrreldes silmas peetud vastupidist olukorda: „Proceedings may be brought against a consumer by the other party to the contract only in the courts of the Member State in which the consumer is domiciled“. Selgub aga, et teistes keeleversioonides on kasutatud määravat artiklit. See kinnitab, et selle põhjal, kas antud kontekstis on kasutatud umbmäärast või määravat artiklit, ei saa teha põhimõttelisi järeldusi.

²⁰ Originaalis kursiivis. Kohtujuristi ettepanek, Darmon, kohtuasi Shearson Lehman Hutton (C-89/91, EU:C:1992:410, punkt 26 ja 9. joonealune viide), viidates Brüsseli konventsioon artiklile 14.

84. Esiteks on loogiline, et artiklit 16 tuleb tõlgendada koos määruse nr 44/2001 artikliga 15. Viimati nimetatud säte määratleb tarbijalepinguid käsitleva 4. jao kohaldamisala. Euroopa Kohus on leidnud, et „määruse nr 44/2001 artikli 15 lõige 1 on kohaldatav juhul, kui täidetud on kolm tingimust: esiteks *on üks lepingupooltest tarbija*, kes tegutseb oma majandustegevusest või kutsealast sõltumatul eesmärgil, teiseks on *leping sellise tarbija ja kutsealal tegutseva isiku* vahel tõepoolest sõlmitud ning kolmandaks kuulub see leping ühte artikli 15 lõike 1 punktides a–c nimetatud kategooriatest“.²¹

85. Tõlgendus, mille kohaselt määruse nr 44/2001 artikkel 16 käsitleb nõudeid, mida tarbija esitab teiste tarbijate sõlmitud tarbijalepingute alusel, lõikaks läbi loogilise sideme määruse nr 44/2001 artiklite 15 ja 16 vahel. See laiendaks valikulise kohtualluvuse kohaldamisala kaugemale juhtudest, mis on neis sätetes sõnaselgelt ette nähtud.

86. Nagu analüüsi käesoleva ettepaneku punktides 28–34 seoses esimese eelotsuse küsimusega ning nagu ka hageja ise nõustub, on tarbija staatusest tuleneva valikulise kohtualluvuse eesmärk kaitsta isikut kui asjaomase lepingu kohaselt tarbijat. Seetõttu oleks üsna paradoksaalne, kui lubataks selline lähedane suhe tarbija staatuse ja vastava lepingu vahel hängustada sellega, et võimaldatakse tarbija staatusest tulenev valikuline kohtualluvus seoses nõudega, mis lähtub teise isiku sõlmitud lepingust.

87. Teiseks, vastupidi määruse nr 44/2001 artikli 5 lõikele 1, mis viitab „lepingutega seotud asjadele“, lisamata muid täpsustusi lepingu poolte kohta, kes võivad sellele tugineda, on selle määruse artikli 16 lõige 1 täpsem ja piiratum. Viimati nimetatud sättes nimetatakse sõnaselgelt tarbijat ning lepingu teist poolt. Nii ongi artikli 5 lõiget 1 võimalik hageja isiku osas laiemalt ja paindlikumalt tõlgendada, eeldusel, et tegemist on vabalt võetud kohustusega.²² Piiratud olukordades lubab see lepinguliste kohustuste täitmist kolmanda isiku poolt, kes ei olnud algse lepingu pool. Ent selgelt erinev ja kitsam artikli 16 lõike 1 sõnastus sellist tõlgendust ei võimalda.

88. Kolmandaks lahkneb määruse nr 44/2001 artiklites 15 ja 16 ette nähtud valikuline kohtualluvus mitte ainult selle määruse artikli 2 lõikes 1 sätestatud kohtualluvuse üldreeglist (mille kohaselt allub asi selle liikmesriigi kohtutele, kus asub kostja alaline elukoht), vaid ka lepingutega seotud valikulisest kohtualluvusest, mis on sätestatud selle määruse artikli 5 lõikes 1 (mille kohaselt allub asi selle paiga kohtutele, kus tuli täita kohustus, millel nõue põhineb). Sellest tulenevalt ei tuleks tõlgendada määruse nr 44/2001 artikleid 15 ja 16 selliselt, et nendega on *forum actoris*’e õigust laiendatud kaugemale olukordadest, milleks see on sõnaselgelt kehtestatud.²³

c) Eesmärk

89. Hageja seisukoha oluline osa põhineb teleoloogilisel argumentatsioonil. Need argumendid saab jagada kolmeks.

90. Esiteks väidab hageja, et kuna nõude loovutaja ja omandaja on tarbijad, väärivad nad mõlemad kaitset. Kõnealuste sätete eesmärk kaitsta nõrgemat poolt välistab tõlgenduse, mille kohaselt lepingu pooled peaksid olema samad kui on vaidluse pooled.

21 Vt nt kohtuotsused, 14.3.2013, Česká spořitelna (C-419/11, EU:C:2013:165 punkt 30), ning 28.1.2015, Kolassa (C-375/13, EU:C:2015:37, punkt 23). Kohtujuristi kursiiv.

22 Seoses Brüsseli konventsiooni artikli 5 lõikega 1: vt nt kohtuotsus, 5.2.2004, Frahuil (C-265/02, EU:C:2004:77, punkt 24 ja seal viidatud kohtupraktika). Seoses määruse nr 44/2001 artikli 5 lõike 1 punktiga a vt kohtuotsused, 14.3.2013, Česká spořitelna (C-419/11, EU:C:2013:165, punkt 46); 28.1.2015, Kolassa (C-375/13, EU:C:2015:37, punkt 39); ja kohtuotsus, 21.4.2016, Austro-Mechana (C-572/14, EU:C:2016:286, punkt 36). Vt ka minu ettepanek, 19.10.2017, kohtuasi Flightright jt (liidetud kohtuasjad C-274/16, C-447/16 ja C-448/16, EU:C:2017:787, punktid 53–55).

23 Vt selle kohta nt kohtuotsus, 14.3.2013, Česká spořitelna (C-419/11, EU:C:2013:165 punkt 26 ja seal viidatud kohtupraktika).

91. Teiseks väidab hageja seoses määruse nr 44/2001 üldise eesmärgiga, et kohtualluvus peab olema ettenähtav, et kostjal ei saa olla õiguspärasest ootust konkreetse asukoha kohtu osas. Tarbija asukoha kohtu kindlaksmääratus on piiratud, kuna tarbija võib oma alalist elukohta alati muuta. Seetõttu ei oma tähtsust, kas kohtualluvus muutub alalise elukoha muutumise või õiguste loovutamise teel. Lisaks on Facebooki tegevus suunatud (määruse nr 44/2001 artikli 15 lõike 1 punkti c tähenduses) kogu maailma, sealhulgas Austriasse. Seega pidi kostjale olema ettenähtav, et nõudeid võidakse esitada Austria kohtutesse.

92. Kolmandaks väidab hageja, et määruse nr 44/2001 artiklit 16 tuleks tõlgendada nii, et sellega on lubatud nõude omandanud tarbija alalise elukoha kohtus kasutada loovutatud nõuete osas kollektiivset õiguskaitset põhjustel, mis on seotud tarbijate kui nõrgema poole seisundiga, tõhusa õiguskaitsega ning eesmärgiga vältida suurt hulka sarnaseid kohtumenetlusi.

93. Argumendid, mis puudutavad eesmärki kaitsta tarbijat kui nõrgemat poolt (1) ning samuti kohtualluvuse ettenähtavust ning sarnaste kohtumenetluste vältimist (2), on minu arvates määruse nr 44/2001 praeguse versiooni kohaselt asjakohased. Analüüsin neid seetõttu käesolevas alajaotuses järjekorras, lõpetades riigisisese kohtualluvuse küsimusega (3).

1) Eesmärk kaitsta nõrgemat poolt

94. Hageja väidab, et tema seisukohta määruse nr 44/2001 artikli 16 lõike 1 õige tõlgendamise osas toetab Euroopa Kohtu praktika, mille kohaselt tarbija staatusest tuleneva valikulise kohtualluvuse kohaldamise otsustav element on abstraktne kaitse väärimine.²⁴

95. Üldisel tasandil jääb üle vaid nõustuda, et Euroopa Kohus on määruses nr 44/2001 ette nähtud tarbija staatusest tulenevat valikulist kohtualluvust tõlgendades järjepidevalt omistanud suurima tähtsuse tarbijate kui nõrgema poole kaitsmisele. Ent konkreetsete õigusnormide tasandil ei ole mul võimalik nõustuda kõnealuse kohtupraktika tõlgendamisega hageja pakutud viisil.

96. Esiteks on Euroopa Kohtul tõepoolest olnud juba võimalus analüüsida, kas tarbijate *forum actoris* on kohaldatav tarbijanõuete omandajatele, kes ise ei ole vastava lepingu pooled. Kohtuotsustes Henkel ja Shearson Lehman Hutton leidis Euroopa Kohus, et tarbija staatusest tulenev valikuline kohtualluvus *ei ole kohaldatav* sellistele juriidilistele isikutele, kes tegutsevad tarbija õiguste omandajatena. Ent Euroopa Kohus jõudis sellele järeldusele mitte ainult seetõttu, nagu hageja väidab, et need juriidilised isikud (äriühing ning tarbijate ühing) ei olnud „nõrgemad pooled“, vaid ka, nagu mõlemas otsuses selgelt märgitakse, kuna need isikud ei olnud ise lepingu pooled.²⁵

97. Teiseks väidab hageja, et Euroopa Kohtu praktika tugineb abstraktsel tarbija kaitsmise vajadusele kui kohtualluvuse kindlakstegemise määravale elemendile olenemata sellest, et tegemist võib olla loovutatud nõuetega. Sellega seoses viitavad nii Austria valitsus kui ka hageja Euroopa Kohtu otsusele Vorarlberger Gebietskrankenkasse, milles märgiti, et erinevalt sotsiaalkindlustusasutustest „peaks [...] liiklusõnnetuses otseselt kahju kannatanud poole nõuded omandanud isik, keda ennast võib käsitada nõrgema poolena, saada nimetatud sätetes esitatud kohtualluvuse erinormidele tugineda. [...] see nii eelkõige siis, kui on tegemist õnnetuse ohvri pärijatega“.²⁶

²⁴ Hageja viitab konkreetselt neljale Euroopa Kohtu otsusele: kohtuotsused, 19.1.1993, Shearson Lehman Hutton (C-89/91, EU:C:1993:15); 1.10.2002, Henkel (C-167/00, EU:C:2002:555); 15.1.2004, Blijdenstein (C-433/01, EU:C:2004:21); ning 17.9.2009, Vorarlberger Gebietskrankenkasse (C-347/08, EU:C:2009:561).

²⁵ Kohtuotsused, 19.1.1993, Shearson Lehman Hutton (C-89/91, EU:C:1993:15, punkt 23) ning 1.10.2002, Henkel (C-167/00, EU:C:2002:555, punktid 33–38).

²⁶ Kohtuotsus, 17.9.2009, (C-347/08, EU:C:2009:561, punkt 44).

98. Isegi kui nimetatud kohtuotsusel on üldse enam tähtsust, arvestades Euroopa Kohtu äsjast kohtuotsust MMA IARD,²⁷ milles kohtuotsuses Vorarlberger Gebietskrankenkasse kasutatud lähenemist märkimisväärselt nüansseeriti, oleks analoogia käesoleva asjaga ekslik kahel põhjusel. Esiteks on kindlustusega seotud asjade valikuline kohtualluvus sõnastatud teisiti ning on iseenesest ka palju laiem.²⁸ Teiseks on veelgi tähtsam see, et kohtuotsuses Vorarlberger Gebietskrankenkasse nõuti *juba olemasoleva* valikulise kohtualluvuse säilitamist ning luba selle edasiandmiseks kolmandale isikule. Siin aga nõuab hageja sisuliselt pelgalt kohtuasja ajamise eesmärgil *uue* valikulise kohtualluvuse *loomist* nõuete omandajale või õigusjärglasele olukorras, kus need nõuded on juba loovutatud.

2) Ettenähtavus ning samaaegsete menetluste vältimine

99. Hageja ning Saksamaa ja Austria valitsus rõhutavad, et tarbija valikulise kohtualluvuse kohaldamine tarbijast nõuete omandajale kõikide loovutatud nõuete osas (mille on loovutanud samas liikmesriigis, teises liikmesriigis või kolmandas riigis alalist elukohta omavad tarbijad) ei kahjusta õiguskindlust ega ettenähtavust. Esiteks on tarbija kohtualluvuse kindlus nagunii piiratud, kuna tarbija võib alati oma elukohta muuta. Teiseks on Facebooki tegevus suunatud (määruse nr 44/2001 artikli 15 lõike 1 punkti c tähenduses) kogu maailma, sealhulgas Austriasse. Seetõttu on sellele ettevõtjale ettenähtav, et nõudeid võidakse esitada Austria kohtutesse. Kolmandaks tuleb nõuete „koondumine“ kostjale isegi kasuks, kuna muidu peaks ta vastustama eri nõudeid eri liikmesriikides. Lisaks välditaks sellega lahknevate kohtuotsuste tegemist. Samuti väidab hageja, et ta ei nõua uut kohtualluvust, millele tal juba õigus ei oleks, kuna ta saab juba kasutada tarbija staatusest tulenevat kohtualluvust tema enda nõuete osas.

100. On muidugi tõsi, et määruse nr 44/2001 põhjenduse 11 kohaselt peavad kohtualluvuse eeskirjad olema hästi etteaimatavad. Lisaks sedastatakse põhjenduses 15, et „harmoonilise kohtumõistmise huvides tuleb samaaegsete menetluste võimalust võimalikult vähendada ja tagada, et kahes liikmesriigis ei tehta vastuolulisi kohtuotsuseid“.

101. Pean möönma, et ma mõistan määruses nr 44/2001 sätestatud kohtualluvuse etteaimatavuse nõuet peamiselt nii, et see kehtib konkreetse lepingulise suhte faktiliste asjaolude suhtes. Küsimus on sisuliselt järgmine: kui ma sõlmin sellise ja sellise õigussuhte, siis milline oleks tõenäoliselt rahvusvaheline kohtualluvus?

102. Hageja pakutav arusaamine „ettenähtavusest“ rajaneb selgelt erineval lähenemisel. See kordab sisuliselt sama loogikat, mida ta kasutas juba semantilisel tasandil, väites seoses ettenähtavusega, et kui kutsealal tegutsejal on „tarbija“ ühes jurisdiktsioonis, siis peaks talle olema mõistlikult ettenähtav, et „kes tahes tarbija“ või sisuliselt „kõik tema tarbijad“ võivad selles jurisdiktsioonis tema vastu kohtusse pöörduda.

103. Ma ei nõustu. Ent isegi kui hageja pakutud lähenemisega kaasa minna, *quod non*, jääb endiselt üles rida probleeme.

104. Esiteks, nagu kostja märgib, on siin tegemist õiguskindlusega seonduvate oluliste kaalutlustega – valitseb meelepärase kohtualluvuse valimise (*forum shopping*) risk.

²⁷ Kohtuotsus, 20.7.2017, MMA IARD (C-340/16, EU:C:2017:576).

²⁸ See kohtuasi käsitles valikulist kohtualluvust seoses mõistega „kahju kannatanud pool“ määruse nr 44/2001 artikli 11 lõike 2 tähenduses. Selle sätte eesmärk on lisada nimetatud määruse artikli 9 lõike 1 punktis b sisalduvasse hagejate loetelusse isikud, kellele on kahju tekitatud (...) „piiramata nende isikute ringi nendega, kellele on seda tekitatud otseselt“. Seetõttu sobib mõiste „kahju kannatanud“ pool iseenesest hõlmama selliseid nõuete omandajaid, kellele on tekitatud kahju. Lisaks on Euroopa Kohus kinnitanud, et „mõistele „nõrgem pool“ [on antud] kindlustusasjades laiem ulatus kui tarbijalepingute ja töölepingute puhul“ – vt kohtuotsus, 20.7.2017, MMA IARD (C-340/16, EU:C:2017:576, punktid 32 ja 33).

105. On tõsi, et tarbija alaline elukoht ei ole püsivalt kindlaks määratud. See võib muutuda samamoodi nagu kostja alalise elukoha liikmesriik.²⁹ Ent see ei tähenda, et ettenähtavus ja õiguskindlus oleksid täiesti oma tähtsuse minetanud. Hageja poolt pakutud lahendus võimaldaks nõuded koondada ning valida kollektiivhagi esitamiseks soodsamate kohtute asukoha, loovutades kõik nõuded selles jurisdiktsioonis alalist elukohta omavale tarbijale. Nagu kostja märgib, tooks selline lahendus kaasa piiramatu ja sihipärase nõuete loovutamise mis tahes sellises jurisdiktsioonis alalist elukohta omavatele tarbijatele, kus on soodsam kohtupraktika, väiksemad kohtukulud või heldem menetlusabi, mis võib põhjustada mõne jurisdiktsiooni ülekoormuse.³⁰

106. Teiseks viiks tarbija staatusest tuleneva uue kohtualluvuse loomine teistelt tarbijatelt nõuded omandanud tarbija tarvis tõenäoliselt kohtualluvuse killustumise ja mitmekordistumiseni. Ühelt poolt ei omanda nõude omandaja nõude loovutaja lepingulist positsiooni. Ei toimu tarbija positsiooni ega lepinguga seotud materiaalõiguste üleminekut. Loovutatud nõuded lahutatakse spetsiifilisel viisil lepingust ning seda tehakse spetsiifilisel kohtumenetluse eesmärgil. Algse nõude loovutaja säilitab tarbija staatusest tuleneva kohtualluvuse muude lepinguliste nõuete osas, mis võib tuua kaasa ühest lepingust tulenevate nõuete killustumise. Teiselt poolt oleks siis muidugi võimalik, et nõuete loovutaja loovutab tema tarbijalepingust tulenevad erinevad nõuded erinevatele nõuete omandajatele. Kui need omandajad oleksid tarbijad, siis loodaks seeläbi mitu paralleelset valikulist kohtualluvust.

107. Selline mure oleks suuremgi kolmandates riikides alalist elukohta omavate tarbijate poolt loovutatavate nõuete puhul.³¹ Võimalus esitada kolmandates riikides alalist elukohta omavate tarbijate poolt sõlmitud lepingutest tulenevaid nõudeid nõude omandanud tarbija kohtualluvuse kohas ei sobi kuigi hästi kokku määruse nr 44/2001 sõnastusega. Tõepoolest on Euroopa Kohus otsustanud, et määrust nr 44/2001 kohaldatakse olenemata sellest, kas hageja alaline elukoht on või ei ole kolmandas riigis.³² Ent käesolevas asjas oluline artikli 15 lõike 1 punkt c nõuab, et „leping[...] on sõlmitud isikuga, kes tegeleb *tarbija alalise elukoha liikmesriigis* kutse- või äritegevusega või kelle selline tegevus on mis tahes vahenditega *suunatud nimetatud liikmesriiki* või mitme liikmesriigi hulgas *ka nimetatud liikmesriiki*, ning kui leping kuulub sellise tegevuse raamesse“. Sellest tulenevalt, ehkki artiklis 16 on nimetatud ainult „tarbija alaline elukoht“, nähtub eelnevatest märkustest selgelt, et see „koht“ peab olema liikmesriigis.

108. Viimasena on hageja tuginenud kohtuotsusele CDC Hydrogen Peroxide³³ väitmaks, et Euroopa Kohus on sõnaselgelt tunnustanud, et kollektiivhagi ei välista määruse nr 44/2001 kohaselt valikulise kohtualluvuse kohaldamist.

109. Samas selgitas Euroopa Kohus selles asjas seoses määruse nr 44/2001 artikli 5 lõikega 3 sõnaselgelt, et „esialgse võlgniku poolt nõuete loovutamine ei saa iseenesest mõjutada pädeva kohtu kindlaksmääramist määruse nr 44/2001 artikli 5 punkti 3 järgi“. ³⁴ Sellest tulenevalt järeldas Euroopa Kohus, et selle kohtualluvuse aluse kohaldatavus (kahjustava sündmuse toimumise koht) „tuleb [...] iga kahju hüvitamise nõude puhul kindlaks määrata olenemata selle nõude loovutamisest või nõuete ühe isiku kätte koondumisest“. ³⁵

29 Vt selle kohta kohtuotsus, 17.11.2011, Hypoteční banka (C-327/10, EU:C:2011:745, punkt 42).

30 Lisaks pakuks selline võimalus omajagu huvi paljudele nõuete ülesostjatele, kes võivad oma ettevõtlusstruktuuri vastavalt üles ehitada (korraldades nõuete loovutamise mitte juriidilisele isikule, vaid hoopis füüsilisele isikule, teisele tarbijale).

31 Jättes täiesti kõrvale küsimuse selle kohta, mis õigust kohaldatakse kolmandate riikide kasutajate poolt sõlmitud lepingutele, mis küll ei peaks muidugi olema otsustav kohtualluvuse küsimustes (ent millel võib olla mõningane tähtsus tõrgeteta õigusemõistmise seisukohast).

32 Vt Brüsseli konventsiooni raamistik, kohtuotsus, 13.7.2000, Group Josi (C-412/98, EU:C:2000:399, punkt 57).

33 Kohtuotsus, 21.5.2015 (C-352/13, EU:C:2015:335).

34 Kohtuotsus, 21.5.2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, punkt 35). Samamoodi vt kohtuotsus, 18.7.2013, ÖFAB (C-147/12, EU:C:2013:490, punkt 58).

35 Kohtuotsus, 21.5.2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, punkt 36).

110. Kokkuvõttes ei leia hageja poolt käesolevas menetluses esitatud väited kuigivõrd toetust kohtupraktikast. Jällegi on võtmeerinevuseks see, et hageja nõuab mitte valikulise kohtualluvuse edasikandumist, vaid uue kohtualluvuse loomist teisele tarbijale, kes ei olnud algse lepingu pool.

111. See seisukoht on vastuolus nõuete loovutamise ja õigusjärgluse eeskirjade alusloogikaga. Hageja viidatud kohtupraktikas käsitleti küsimust, kas (tarbija staatusest tulenev) valikuline kohtualluvus võidakse säilitada või see kaotatakse. Ent väide, et nõude omandajale tuleb võimaldada uus valikuline kohtualluvus, läheb sellest arutelust ilmselgelt palju kaugemale.

112. Lisaks on nõuete loovutamise ja õigusjärgluse küsimus määruse nr 44/2001 kontekstis üldisem teema, mis hõlmab erinevaid kohtualluvuse aluseid. Seega omaks iga Euroopa Kohtu poolt seoses nõuete loovutamise reeglitega artikli 16 lõike 1 osas kohaldatav lahendus loomulikult mõju kogu määrusele.

3) Vahekokkuvõte (ning riigisisese kohtualluvuse kooda)

113. Eeltoodud põhjustel ma ei leia, et määruse nr 44/2001 artikli 16 lõiget 1 saaks tõlgendada nii, et sellega on võimaldatud tarbijale uus valikuline kohtualluvus seoses samaesemeliste nõuetega, mille on talle loovutanud teised tarbijad, kelle alaline elukoht on teises liikmesriigis või kolmandas riigis.

114. Ent eelotsusetaotluse esitanud kohus on esitanud oma teise küsimuse ka seoses loovutatud nõuete kolmanda kategooriaga, milleks on selliste tarbijate poolt loovutatud nõuded, kelle alaline elukoht on samas liikmesriigis. Nagu eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, pärinevad mõned loovutatud nõuded tarbijatelt, kelle alaline elukoht on Austrias. Lisaks on tõsi, et artikli 16 lõikes 1 viidatakse riigisisesele kohtualluvusele: „selle *paiga* kohtutes, kus on tarbija enese alaline elukoht“. Seega ei määrata määruse nr 44/2001 artikli 16 lõikes 1 erinevalt Brüsseli konventsioonist kindlaks mitte ainult rahvusvaheline kohtualluvus, vaid ka riigisisene kohtualluvus, mille eesmärk on võimaldada tarbijatele ulatuslikum kaitse.

115. Komisjon jagab oma seisukohas muresid, mis puudutavad teistes liikmesriikides ja kolmandates riikides alalist elukohta omavate tarbijate poolt loovutatud nõuete kohtualluvuse õiguskindlust ja ettenähtavust. Ent ta mõonab võimalust kohaldada nõuded omandanud tarbija alalise elukoha kohtualluvust tingimusel, et nii nõude loovutaja kui omandaja on tarbijad, et nõuded on identsed ning et mõlemad võivad valida kohtu *samas* liikmesriigis. Komisjon selgitab, et selline lahendus, isegi kui see näib olevat vastuolus määruse nr 44/2001 artikli 16 lõike 1 sõnastusega, teenib paremini tarbija staatusest tuleneva valikulise kohtualluvusega seotud sätete eesmärki.

116. Mul on raske mõista, miks peaks pelgalt määruse nr 44/2001 alusel jõudma erinevale järeldusele nende nõuete osas, mille on loovutanud samas liikmesriigis alaliselt elavad tarbijad, võttes arvesse määruse nr 44/2001 artikli 16 lõike 1 sõnastust, milles on kohtualluvus antud selle paiga kohtutele, „kus on tarbija enese alaline elukoht“. Muude oluliste argumentide puududes tuleks määruse nr 44/2001 artikli 16 lõike 1 alusel samale järeldusele jõuda seoses kõigi kolme kategooriaga, mida mainitakse eelotsusetaotluse esitanud kohtu teises küsimuses (teises liikmesriigis, kolmandas riigis ning samas liikmesriigis alaliselt elavate tarbijate poolt loovutatud nõuded).

117. Ent asjaolu, et määruse nr 44/2001 artikli 16 lõikega 1 *ei* nähta ette uut valikulist kohtualluvust, ei tähenda minu arvates, et see *keelaks* seda teha, kui nii on riigisiselt sätestatud liikmesriigi õiguses. Riigisisese kohtualluvuse loogika artikli 16 lõikes 1 tähendab, et tarbijalt ei või seda ära võtta. Ent kui riigisiseses õiguses on otsustatud võimaldada talle siseriiklikult liikmesriigi piires veel üks kohtualluvus, siis minu arvates ei ole see igal juhul vastuolus ei määruse sõnastuse ega eesmärkidega. Samas ei näi sellise olukorraga olevat tegemist käesolevas asjas, kuivõrd hageja argumendid kohtualluvuse kohta (isegi sama liikmesriigi piires) näivad põhinevat ainuüksi määruse nr 44/2001

artikli 16 lõikel 1.³⁶

118. Seetõttu teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata teisele küsimusele, et „tarbijale ei ole antud määruse nr 44/2001 artikli 16 lõikes 1 õigust esitada koos tema enda nõuetega samaesemelisi nõudeid, mille on loovutanud sama liikmesriigi muudes kohtades, teistes liikmesriikides või kolmandates riikides alaliselt elavad tarbijad“.

3. Vajadusest tarbijaasjades kollektiivse õiguskaitse järele (ning kohtuliku õigusloome ohtudest)

119. Mitu hageja poolt käesolevas asjas esitatud argumenti on vähemalt minu meelest sisuliselt poliitikaargumendid. Neis väidetakse ühel või teisel moel, et selliste üsna abstraktsete väärtuste nagu liidu tarbijaasjades kollektiivse õiguskaitse võimaldamise või tarbijate tõhusa õiguskaitse parandamise nimel peaks Euroopa Kohus tõlgendama artikli 16 lõiget 1 hageja pakutud viisil.

120. Puudub kahtlus, et kollektiivse õiguskaitse võimalus teenib tarbija tõhusa kohtuliku kaitsmise huve. Kui see suudetaks hästi kujundada ja rakendada, oleks sellest ka kohtusüsteemile süsteemset kasu, nagu näiteks sarnaste menetluste vajaduse vähenemine.³⁷ Ent nagu kostja õigesti märgib, kuuluvad sellised hageja argumendid pigem *de lege ferenda* valdkonda.

121. Määruses nr 44/2001 ei ole konkreetseid sätteid nõuete loovutamise³⁸ ega kollektiivse õiguskaitse kohta. See (arvatav või tõeline) lünk on olnud kaua õigusteadlaste arutelude objektiks ning neis on väljendatud seisukohta, et määrus ei ole piisav selleks, et seda saaks kasutada piiriüleste liidu kollektiivhagide alusena.³⁹ Tarbija kohtualluvuse kohaldamine kollektiivhagide puhul on ägedate vaidluste objektiks.⁴⁰

122. Võib-olla veelgi tähtsam on see, et ka komisjon on neid probleeme suuresti tunnistanud ning püüdnud mitu korda saavutada kollektiivset õiguskaitset käsitlevate liidu instrumentide vastuvõtmist.⁴¹ Need ettepanekud ei ole saavutanud siduvate õigusaktide vastuvõtmist. Siiani on vastu võetud ainult komisjoni soovitus,⁴² millele ka hageja käesolevas menetluses viitab.

123. Ma ei usu, et selles kontekstis oleks kohtu, sealhulgas Euroopa Kohtu ülesandeks püüda kehtestada ühe suletõmbega kollektiivset õiguskaitset tarbijaasjades. Võib tuua välja kolm põhjust, miks see ei oleks mõistlik. Esiteks oleks see selgelt vastuolus määruse sõnastuse ja loogikaga, tähendades sisuliselt selle ümber tegemist. Teiseks on see küsimus liiga delikaatne ja kompleksne. See vajab põhjalikku õigusakti ning mitte ühepoolset kohtulikku sekkumist sellise teemaga seotud ent

36 Nagu on selgitatud eespool punktides 74–76.

37 Vt nt Rahvusvahelise Õiguse Assotsiatsiooni Rio de Janeiro konverentsil vastu võetud resolutsioon nr 1/2008 piiriüleste kollektiivhagide kohta. Selle resolutsiooni punkt 3 on pühendatud kohtualluvusele. Punktis 3.1 märgitakse: Piiriülese kollektiivhagi võib esitada kostja asukoha kohtus. Punktis 3.3. märgitakse: „Samuti võib piiriülese kollektiivhagi esitada pooltega ja tehingutega lähedalt seotud teise riigi kohtusse, kui hagi menetlemine selles riigis võib mõistlikult teenida asjaomase kollektiivi huve ega ole valitud selleks, et neid huve kahjustada.“

38 Vt kohtujuristi ettepanek, Sharpston, kohtuasi Flight Refund (C-94/14, EU:C:2015:723, punkt 60).

39 Vt paljude hulgas Hess, B., „Collective Redress and the Jurisdictional Model of the Brussels I Regulation“, teoses Nuyts, A., ja Hatzimihail, N. E., *Cross-Border Class Actions. The European Way*, SELP, 2014, lk 59–68, lk 67; Nuyts, A., „The Consolidation of Collective Claims under Brussels I“, teoses Nuyts, A., ja Hatzimihail, N. E., *Cross-Border Class Actions. The European Way*, SELP, 2014, lk 69–84; Danov, M., „The Brussels I Regulation: Cross-Border Collective Redress Proceedings and Judgments“, *Journal of Private International Law*, kd6, 2010, lk 359–393, lk 377.

40 Vt nt Tang, Z. S., „Consumer Collective Redress in European Private International Law“, *Journal of Private international Law*, kd7, 2011, lk 101, 147, teoses Tang, Z. S., *Electronic Consumer Contracts in the Conflict of Laws*, 2. trükk, Hart, 2015, lk 284 jj; Lein, E., „Cross-Border Collective Redress and Jurisdiction under Brussels I: A mismatch“, teoses Fairgrieve, D. ja Lein, E., *Extraterritoriality and Collective Redress*, Oxford University Press, Oxford, 2012, lk 129.

41 Vt mh Valge raamat EÜ konkurentsieeskirjade rikkumisest tekkinud kahju hüvitamise kohta, KOM(2008) 165 lõplik; komisjoni „Roheline raamat Kollektiivse hüvitamise mehhanismid tarbija jaoks“, KOM(2008) 794 lõplik; komisjoni konsultatsioonidokument roheline raamatu „Kollektiivse hüvitamise mehhanismid tarbija jaoks“ järelemeetmete aruteluks 2009; komisjoni konsultatsioonidokument „Euroopa ühtne lähenemisviis ühistele kahjunõuetele“ SEC(2011) 173 final; komisjoni teatis „Euroopa horisontaalne kollektiivse õiguskaitse raamistik“ COM(2013)401/2.

42 Komisjoni 11. juuni 2013. aasta soovitus ühiste põhimõtete kohta, mida kohaldatakse liikmesriikide keelava iseloomuga ja kahju hüvitamisele suunatud kollektiivsete õiguskaitsevahendite suhtes ELi õigusest tulenevate õiguste rikkumise puhul (ELT 2013, L 201, lk 60).

siiski kaugevõitu õigusinstrumendi alusel, mis ilmselt selleks ei sobi. See tekitaks lõppkokkuvõttes tõenäoliselt rohkem probleeme kui pakuks süsteemseid lahendusi. Kolmandaks toimub liidu tasandil siiski seadusandlik läbirääkimine ja dialoog, mis pole küll võib-olla olnud lihtne ega kiire. Seda seadusandlikku protsessi ei peaks muutma kohtu tegevuse läbi tühjaks ega kasutuks.

V. Ettepanek

124. Eeltoodud kaalutlustest lähtudes teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Oberster Gerichtshofi (Austria kõrgeim kohus) küsimustele järgmiselt:

1. Nõukogu 22. detsembri 2000. aasta määruse (EÜ) nr 44/2001 kohtualluvuse ja kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades artikli 15 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et sellised tegevused nagu kirjastamine, loengute ja veebilehtede pidamine või nõuete maksmapanekuks annetuste kogumine ei põhjusta tarbija staatuse kaotust nõuete osas, mis puudutavad isiku enda Facebooki kontot, mida on kasutatud isiklikel eesmärkidel.
2. Tarbijale ei ole antud määruse nr 44/2001 artikli 16 lõikes 1 õigust esitada koos tema enda nõuetega samaesemelisi nõudeid, mille on loovutanud sama liikmesriigi muudes kohtades, teistes liikmesriikides või kolmandates riikides alaliselt elavad tarbijad.